

Disinformaation torjuntaa verotuksen keinoin

JAANA PARVIAINEN

Liberaalien demokraattisten valtioiden yritykset ehkäistä poliittista disinformaatiota ovat osoittautuneet tehottomiksi, joten tarvitaan uusia tapoja disinformaation torjumiseen. Ehdotan tässä artikkelissa EU-tasoisien haittaverojärjestelmän luomista disinformaation suitsimiseksi. Tarkastelen ensin lyhyesti, mitä disinformaatiolla tarkoitetaan ja miksi se on haitallista demokratian kannalta. Tämän jälkeen luonnehdin perinteisiä disinformaation torjuntakeinoja. Lopuksi muotoilen uudenlaisen lähestymistavan, jossa disinformaatio rinnastetaan arvoa tuottavaksi jätteeksi sosiaalisen median alustatalouden kannalta. Ehdotan, että demokratian kannalta haitallisena informaatioasasteena disinformaatiota voisi olla myös mahdollista verottaa.

Disinformaatio

Disinformaatio on tuore käsite, mutta tutkijoiden kesken vallitsee varsin suuri yksimielisyys, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Monet jakavat Euroopan komission valeduutisia ja verkossa tapahtuvaa disinformaatiota käsittelevän korkean tason asiantuntijaryhmän luonnostelemaan määritelmän, jonka mukaan ”disinformaatiolla tarkoitetaan todennettavasti väärää tai harhaanjohtavaa tietoa, jota luodaan, esitetään tai levitetään taloudellisen hyödyn saamiseksi tai suuren yleisön johtamiseksi harhaan tarkoituksella ja joka saattaa aiheuttaa vahinkoa yleiselle edulle” (Euroopan komissio 2018, 4).

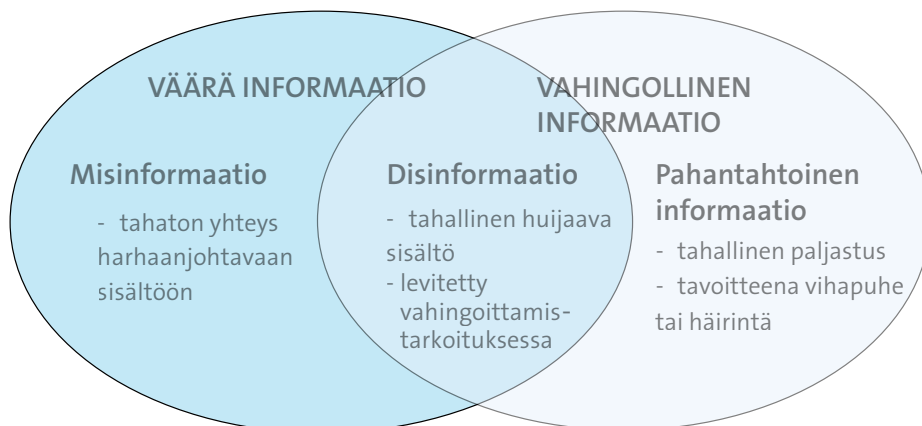
Tämä luonnehdinta yhdistää käsitteen kolme kriittistä kriteeriä: 1) sisältöä koskevan episteesmisen petoksen 2) valtaposition vahvistamisen tai taloudellisen hyödyn mahdollisuuden sisällön tuottajalle sekä 3) aikomuksen vahingoittaa toiminnan kohdetta. Disinformaation käsitteeseen

kytkeytyy kaksi muuta käsitettä: misinformaatio (*misinformation*) ja pahantahtoinen informaatio (*malinformation*) (Wardle & Derakhshan 2017). Misinformaatiolla tarkoitetaan tahattomasti levitettyä epäluotettavaa informaatioita. Pahantahtoisella informaatiolla viitataan pahoin aikein hyödynnettävään oikeaan informaatioon. Usein tällainen informaatio koskee intiimiä tai muuten salassa pidettävää tietoa, jota käytetään vihapuheessa tai maalittamisessa. Erot näiden kolmen käsitteen välillä ovat monesti tulkinnallisia. On ratkaistava, onko väärää informaatiota levittävä todella tietämätön informaation sisällöstä tai esittäkö pahantahtoisesti välitetty oikea informaatio kohteensa niin petollisena, että se tuottaa kohteelleen samankaltaista vahinkoa kuin disinformaatio. Huolimatta eroista tätä kolmikkoa voidaan kutsua yhteisnimellä ”informaatioasaste” (kuvio 1).

Toinen tutkijoiden laajasti hyväksymä käsitys on, että sosiaalisen median alustat ovat avainasemassa disinformaation levittämisessä. Esimerkiksi sosiaalisen median kautta uutisia lukevat näyttävät antavan paljon painoarvoa jakajan sosiaaliselle statukselle sen sijaan, että tarkasteltaisiin uutisten tuottajan mainetta luotettavana tiedon lähteenä (Messing & Westwood 2012). Nykyinen empiirinen tutkimus on löytänyt todisteita esimerkiksi sille, että muita todennäköisemmin konservatiivit ovat disinformaation välittäjiä kohteena sosiaalisessa mediassa (Freelon & Lokot 2020; Howard ym. 2018). Samoin disinformaatioon uskovat ja sitä jakavat todennäköisemmin konservatiivisesti kuin liberaalisti ajattelevat (Allcott & Gentzkow 2017; Grinberg ym. 2019).

Vaikka tutkijat ovat laajasti yksimielisiä sekä disinformaation määritelmästä ja sen haitallisuudesta, se milloin jotakin informaatioasastetta voidaan normatiivisesti kutsua disinformaatioksi, on kiis-

INFORMAATIOAASTE

Kuvio 1. Informaatioasteen kolme ulottuvuutta (muokattu lähteestä: Wardle & Derakhshan 2017, s. 5)

tanalaista. Tutkijat varoittavat ongelmista, jotka liittyvät disinformaation torjumiseen ilman disinformaation huolellista diagnoosia. Esimerkiksi pelkkä epistemologinen analyysi väitteen todenperäisyydestä ei riitä disinformaation tunnistamiseen. Samalla tavalla kuin konteksti vaikuttaa valheen tai ironian välisen eron tunnistamiseen, tahattomien asiavirheiden ja disinformaation välisen eron tunnistaminen vaatii lähettäjien motiivien tunnistamista.

Asiavirheiden erottaminen disinformaatiosta liittyy siihen, miten disinformaatiota välitetään verkon kautta, keille vahingollinen disinformaatio kohdistetaan, ketkä sille altistuvat sekä millaisiin korjaustoimenpiteisiin sen levittämisen osalta pitäisi ryhtyä. Maarten Hillebrandtin (2021) mukaan pelkän väärän informaation lisäksi disinformaatio pitää tunnistaa kommunikatiivisena ilmiönä, joka kokoaa yhteen ihmiset, käytännöt, arvot ja teknologiat. Tätä strategista kommunikaatiota hyödyntävät niin julkiset ja yksityiset organisaatiot kuin kansalliset että kansainväliset toimijat kehittäessään sopivia kertomuksia, jotka edistävät heidän etujaan tai tavoitteitaan. Pelkkään strategiseen kommunikaatioon ei tarvitse liittyä pahantahtoisien tarkoituksen tavoittelua tai petoksia toisin kuin disinformaation, johon aina sisältyy tavoite tuottaa vahinkoa valitulle kohteelle.

Poliittinen disinformaatio

Brexit-äänestyksen ja Yhdysvaltain vuoden 2016 presidentinvaalien myötä paljastui, miten merkittävä vaikutus sosiaalisen median kautta levityillä valeuutisilla ja disinformaatiolla voi olla demokraattisesti järjestettyjen vaalien tuloksiin. Poliittinen disinformaatio tunnistettiin uudeksi sosiaalisen median aikakauden ilmiöksi. Vaikka valheet, väärä informaatio ja erityisesti propaganda ovat jo pitkään tunnistettu poliittisen vaikuttamisen välineiksi, disinformaatiota tutkittiin vain vähän ennen vuotta 2017. Vuoden 2016 vaalit olivat sysäys, jonka seurauksena poliittisen disinformaation leviämistä verkossa ja sen vaikutuksia demokraattisten yhteiskuntien toimintaan alkoivat tutkia yhtä aikaa niin politiikan tutkijat (McKay & Tenove 2021), media-tutkijat (Bennett & Livingston 2018; Freelon & Wells 2020), informaatiotieteilijät (Varma ym. 2021) kuin filosofit (Brown 2019; Hayward 2021), psykologit (Ecker 2017; Pennycook & Rand 2021) ja oikeusoppineetkin (Pielemeier 2020; Phiri 2023). Tämä monitieteinen ponnistus on jo tuottanut laajasti uutta tietoa poliittisen disinformaation tuottamisen tavoista ja sen vaaroista liberaalien demokraattisten valtioiden toiminnalle.

Poliittinen disinformaatio voidaan määritellä siten, että se sisältää sekä episteemisen petoksen että aikomuksen vahingoittaa valittua kohdetta siten, että disinformaatiokampanjan tuottaneen toimijan valtapositiio vahvistuu. Monien tutkimuksessa tunnistettujen poliittisten disinformaatiokampanjoiden tarkoituksena on häiritä demokraattista järjestystä syövyttämällä kansalaisten luottamusta instituutioihin ja tutkimukseen pohjautuvaan tietoon (Bessi ym. 2015; van der Linden ym. 2017). Disinformaatiota tuottavat lähteet yhdistetään joko populistisiin, usein äärioikeistolaisiin strategioihin tai epädemokraattisten valtioiden valta-yrkimyksiin, joilla heikennetään liberaalien valtioiden institutionaalista legitimitettä kyseenlaistamalla laillisia vaalituloksia ja horjuttamalla mallittisten puolueiden varaan rakentuvia hallituksia (Bennett & Livingston 2018).

Poliittisten disinformaatiokampanjoiden ”onnistunut” toteutuminen edellyttää eri toimijoiden yhteistyötä, jonka osalta voi mainita strategit, rahoittajat, ammattimaiset jakelijat/toimeenpanijat (trollit), automaattiset botit, jakeluverkostot / sosiaalisen median alustat sekä sisältöä jakavat suutuisat vastaanottajat (Keller ym. 2020).

Disinformaatiokampanjoissa yleensä hyödynnetään kaikkia kolmea informaatioasteen muotoa (ks. kuvio 1). Valeutiset, vihapuhe, maalittaminen ja hybridisodankäynti liittyvät tiiviiksi kimpuksi, jossa disinformaatiokampanjoiden avulla toteutetaan poliittista vaikuttamista ja tavoitellaan taloudellista hyötyä.

Demokraattisten järjestelmien kannalta poliittinen disinformaatio vaikuttaa yhteiskunnassa ainakin kahdella tavalla. Ensiksi disinformaatio normalisoituu yleensä toiston kautta, jolloin väärät käsitykset ja tietämättömyys alkavat juurtua osaksi kollektiivista uskomusjärjestelmää ja niitä on vaikea oikaista myöhemmin (Sendra ym. 2023). Jotta tällaisten väärin käsitysten kollektiivinen vahvistuminen olisi mahdollista, tarvitaan resursseja, joilla pystytään tuottamaan eri alustojen kautta samansisältöistä disinformaatiota.

Toiseksi disinformaatiolle altistuvassa yhteiskunnassa alkaa syntyä demokralialle haitallisia vastareaktiota. Esimerkiksi Suomessa Venäjän hybridivaikuttamisen tuottamaan eksistentiaaliseen uhaan on vastattu turvallistamisella (*securization*) muun muassa kasvattamalla voimakkaasti puolustusmenoja (militarisointi) ja muuttamalla nopealla aikataululla ja radikaalisti esimerkiksi maahanmuuttoon liittyvää lainsäädäntöä. Molemmat

poliittisen disinformaation vaikuttamisen tyypit, normalisointi ja turvallistaminen, ovat aktiivisia ja dynaamisia prosesseja, jossa toivotun muutoksen aiheuttavat lopulta muut kuin disinformaatiokampanjan tuottaneet tahot. Disinformaatio muuttaa demokraattista järjestelmää yhteiskunnan sisältä käsin ilman, että disinformaatiokampanjan alkuperäisen tuottajan tarvitsee enää puuttua tilanteeseen.

Kolme perinteistä tapaa torjua disinformaatiota

Disinformaation torjunta voi olla muodoltaan ainakin kolmenlaista: akuuttia, vastaanottajia sivistävää ja ennakoivaa torjuntaa. Akuutilla torjunnalla tarkoitetaan usein sosiaalisen median tai muiden informaatiolähteiden aktiivista seuraamista ja faktantarkastustyötä. Mahdollisuus torjua menestyksekkäästi disinformaatio edellyttää tehokasta tutkintatyötä, joka sisältää disinformaation tunnistamista, disinformaation lähteen jäljittämistä, levittäjän motivaatioiden arviointia sekä disinformaation kohteelle aiheutetun haitan diagnosoimista. Tiedotusvälineiden journalistinen työ on osaltaan disinformaation akuuttia torjuntatyötä (Graves 2016; Vehkoo 2019). Journalistit tiedotusvälineissä ja asiantuntijat julkisissa instituutioissa osana muuta työtään pyrkivät oikaisemaan sosiaalisessa mediassa harhaanjohtavaa informaatiota ja tuottamaan faktapohjaista tietoa.

Disinformaation akuutti torjuntatyö näyttää kuitenkin ensisijaisesti lankeavan aktiivisten kansalaisten harteille, koska vuosi vuodelta kutistuvalla riippumattomalla medialla on yhä vähemmän resursseja torjua disinformaatiota. Kyseenalaiseen informaatioon tarttuvat usein ensimmäisinä aktiiviset kansalaiset, erilaiset kansalaisjärjestöt tai muut vapaaehtoistyötä tekevät toimijat, joiden motivaationa on puolustaa demokraattisten periaatteiden kulmakiviä kuten yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Valitettavan usein poliittisen disinformaation akuutti torjunta on projektivetoista ja satunnaista ilman riittävää valtiollista tai yksityistä taloudellista tukea. Disinformaation torjumista esimerkiksi faktantarkastuksena ei tunnisteta työnä ja ammatillisena toimintana, joka vaatii laajaa ja syvällistä osaamista. Esimerkiksi enkelisijoittajat eivät ole rientäneet rahoittamaan disinformaation torjuntatyötä ja siihen liittyvien

teknologisten innovaatioiden kehittämistä ja kaupallistamista.

Sosiaalisen median alustat moderoivat ja ovat jossain määrin myös velvoitettuja moderoimaan itse disinformaatiota, joten tätä moderointityötä voidaan pitää akuutin disinformaation torjunnan muotona. Se millaisten periaatteiden mukaan ja millä tavoin (koneellisesti ja ihmistyön voimin) tämä moderointi tapahtuu, kuuluu sosiaalisen media alustojen yrityssalaisuuksien piiriin (Rogers 2023). On muistettava, että sosiaalisen media alustat disinformaation moderoijina ovat ”pukkeja kaalimaan vartijoina” sikäli, että juuri disinformaation jakaminen on niille taloudellisesti katsottuna tuottoisampaa kuin tiedon levittäminen. Tutkimuksen perusteella sosiaalisen median käyttäjät jakavat tunteisiin vetovia sisältöjä ja välttelevät pelkkään tietoon keskittyvän sisällön jakamista (Tellis ym. 2019). Tietosisältöjä jaetaan vain siinä tapauksessa, että taustalla on jokin riskiä aiheuttava ilmiö esimerkiksi terveydellinen vaaratekijä.

Toinen disinformaation torjunnan muodoista, kansalaisten sivistäminen, liittyy ensisijaisesti lasten ja aikuisten medialukutaidon kehittämiseen osana peruskoulutusta ja vapaata sivistystyötä. Euroopan parlamentti (2023) on peräänkuuluttanut kokonaisvaltaista, koko yhteiskuntaan kattavaa lähestymistapaa disinformaation ehkäisyyn, jossa koulutetaan kansalaisia havaitsemaan mahdolliset disinformaatiokampanjat ja tiedonmanipulointi sekä luomaan keinoja vastustaa tällaisia kampanjoita. EU:n rahoittamalla, RADAR-hankkeen¹ kaltaisilla aloitteilla pyritään lisäämään kansalaisten tietoisuutta disinformaatiosta, jotta voitaisiin parantaa varsinkin nuorten kykyä kriittiseen ajatteluun ja medialukutaitoon. Poliittista disinformaatiota tutkinut Christopher Phiri (2023) varoittaa, että poliittisen disinformaation säätelyssä pitäisi pyrkiä pitkäkestoisiin ratkaisuihin. Hajanaiset kokeilut kääntyvät helposti itseään vastaan eivätkä oikeastaan vähennä poliittista disinformaatiota.

Kolmas torjunnan muoto, ennakoiva disinformaation torjunta, koskee disinformaation levittäjien ja sosiaalisen media alustojen jakaman disinformaation nykyistä tarkempaa säätelyä ja uusien rangaistusten käyttöönottoa disinformaation levittämisestä. Euroopan komissio (2023) hyväksyi demokratian puolustuspaketin, jonka tarkoituk-

sena on varautua vuonna 2024 pidettäviin Euroopan parlamentin vaaleihin. Paketin avulla pyritään torjumaan ulkomaisten toimijoiden sekaantumisen uhkaa, lisäämällä avoimuutta ja edistämällä kansalaisten osallistumista.

Demokratian puolustuspaketin keskiössä on lainsäädäntöehdotus, jolla lisätään avoimuutta ja demokraattista vastuuvuolisuutta sellaisen kolmansien maiden puolesta harjoitettavan edunvalvontatoiminnan yhteydessä, jonka tavoitteena on vaikuttaa politiikkoihin, päätöksentekoon ja demokraattiseen toimintaympäristöön. Phiri (2023) peräänkuuluttaa rangaistuksia sosiaalisen media alustoille, jotka eivät tee korjauksia vaan jatkavat väärän informaation levittämistä. Tällaisia rangaistuksia disinformaation levittämisestä voisivat määrätä ainoastaan riippumattomat ja julkiset tuomioistuimet.

Ongelmana kuitenkin on, että lainsäädännön kannalta disinformaation levittämisen luonnetta on vaikea määritellä riittävän yksiselitteistä, siten että oikeustoimien aloittamiselle olisi riittävät perusteet. Lisäksi oikeustoimet etenevät usein hitaasti ja mahdolliset rangaistukset alustatalouden toimijoille saattaisivat olla lieviä suhteessa niiden keräämiin voittoihin nähden.

Disinformaatio alustatalouden hyödykkeenä

Liberaalien demokratioiden harjoittamat, lähinnä mikrotason disinformaation torjuntamenetelmät ovat osoittautuneet varsin tehottomiksi, kun huomioidaan informaation maailmanlaajuisen saastumisen mittakaava ja sen huima nopeus viimeisten 10–15 vuoden aikana. Viime vuosien generatiivisen tekoälyn nopea kehitys ja helposti käytettävien sovellusten (mm. ChatGPT) tulo markkinoille on rajusti kiihdyttänyt varsinkin misinformaation määrää. Generatiivisen tekoälyn sovellusten myötä mahdollisuudet disinformaatiokampanjojen tuottamiseen ovat merkittävästi lisääntyneet. Lisäksi tekoälyn (mm. DALL-E 2) avulla voidaan luoda lähes aidon näköisiä kuvia. Syvävääreännöksen (*deepfake*) avulla luotujen videoiden käytöstä poliittisena disinformaationa ja niiden vaikutuksesta äänestäjiin on jo saatu näyttöä Slovakian parlamenttivaaleista vuodelta 2023. Tarvittaisiin valtavasti enemmän vapaaehtoisia ja palkattuja asiantuntijoita, jotka tekevät poliittisen disinformaation jäljitystyötä ja pystyvät arvioimaan sen vaiku-

1 <https://tepsa.eu/projects/radar-raising-awareness-on-disinformation-achieving-resilience/>

tuksia paikallisesti ja globaalisti. Valitettavasti sen enempää yksityiset kuin julkisetkaan toimijat eivät ole olleet valmiita tarjoamaan pitkäjänteistä rahoitusta disinformaation torjunnan kustannusten kattamiseksi.

Miten disinformaation torjuntamuotoja sitten pitäisi kehittää? Ehdotan, että meidän pitäisi radikaalisti muuttaa suhdettamme disinformaation ja siihen, mitä käsiteellä ylipäätään tarkoitamme. Disinformaatiota ei pitäisi tarkastella yksinomaan epistemologisesti tiedollisena kysymyksenä, etikan näkökulmasta pahantahtoisena ja vääranä toimintana tai strategisena kommunikaationa, jossa informaatiota välitetään yhdeltä toimijalta toiselle. Disinformaatioon pitäisi suhtautua osana teknojättien generoimaa tai tuottamaa massadataa, jonka keskeinen määräävä funktio on taloudellisen hyödyn tavoittelu. Tästä syystä disinformaatioon pitäisi suhtautua ensisijaisesti hyödykkeenä. Toisin sanoen disinformaatio pitää ymmärtää alustakapitalismin yhtenä keskeisenä hyödykkeenä, jota tuotetaan ja ostetaan kuin mitä tahansa muutakin hyödykettä. Alustatalouden someyritykset hyötyvät disinformaatiosta taloudellisesti, samalla kun sen torjunta syö merkittävästi demokraattisten hyvinvointivaltioiden resursseja ja heikentää yhteiskuntarauhaa.

Aiemman tutkimuksen perusteella on havaittu, että tahallisesti tuotetun ja levitetyn disinformaation avulla monet globaalit yritykset ovat saaneet mittavaa taloudellista hyötyä itselleen. Esimerkiksi tupakkayhtiöt pimittivät tahallisesti tutkimustietoa tupakoinnin vaarallisuudesta vuosikymmenien ajan hidastaen ja vaikeuttaen merkittävästi tupakointia koskevaa säätelyä (Proctor & Schiebinger 2008). Öljy-yhtiöt omaksuivat tupakkayhtiöiden strategian, kyseenalaistamalla ja pimitämällä tutkimustietoa fossiilisten polttoaineiden vaikutuksesta ilmaston lämpenemiseen maapallolla (Oreskes & Conway 2010). Näin öljy-yhtiöt onnistuivat pitkään jarruttamaan ilmastonmuutoksen torjuntaa ja siirtymää fossiilisten polttoaineiden käytöstä kohti uusiutuvaa energiaa.

Disinformaation levittämisestä ja sen heikosta moderoimisesta on osoitettu olevan merkittävää taloudellista hyötyä somejäteille (Allcott & Gentzkow 2017; Braun & Eklund 2019). Kuten Ian O'Hara (2022) toteaa, sosiaalisen median alustoista on tullut koordinoitujen ja manipuloivien disinformaatiokampanjoiden välineitä. Algoritmit ovat suunniteltu rohkaisemaan toimijoita luomaan sisältöä, joka voi muuttua viraaliksi, mikä

puolestaan luo taloudellisia kannustimia kiistanalaisten väitteiden ja petollisen sisällön levittämiseen (Ruiz 2023; Tellis ym. 2019). Algoritmisen optimoinnin avulla alustat hyötyvät taloudellisesti petollisen sisällön leviämisestä verkossa (Giansiracusa 2021). Näin somejätit hyötyvät merkittävästi disinformaation levittämisestä (tai sen huomiotta jättämisestä) sosiaalisessa mediassa.

Disinformaatio voidaan ymmärtää teollisesti tuotettuna hyödykkeenä, joka ei enää heijasta todellisuutta kuten tieto, vaan on tuotettu puhtaasti hyödyntämistarkoituksessa (Steinmann 2022). Näin disinformaatio voidaan nähdä osana datafikaatiota (*datafication*) tai dataistumiskehitystä (Mejias & Couldry 2019), jonka seurauksena disinformaatiota datana voidaan käyttää moniin tarkoituksiin ja tuottaa näin tälle datalle uutta lisäarvoa. Materiaalisuutensa vuoksi disinformaatio voidaan ymmärtää todellisuuden materiaalisena ”lisäkerroksena”, jolla on muuttava vaikutus koko yhteiskunnan kannalta.

Millaisena hyödykkeenä disinformaatiota sitten voidaan pitää? Hyödykkeenä disinformaatio ehkä parhaiten voidaan rinnastaa jätteeksi. Jätteeksi nimitetään yleensä sellaisia ainetta, jonka hallinnasta halutaan päästä eroon sen vahingollisuuden takia. Samalla jäte joidenkin toimijoiden näkökulmasta näyttäytyy arvokkaana raaka-aineena esimerkiksi energiatuotannossa tai kierrättämällä sitä uusiin tarkoituksiin. Jos disinformaatioita tarkastellaan materialistisesta näkökulmasta vertaamalla sitä jätteeseen, on helpompi hahmottaa disinformaatiota makrotason perspektiivistä. Kun disinformaatioon suhtaudutaan demokratiaa heikentävä raakamateriaalina, sen sijaan, että tehtäisiin pelkkää epistemologista tai eettistä sisällön analyysia, avautuu kokonaan uusi näkymä siihen, miten tätä raakamateriaalia globaalissa mittakaavassa pitäisi säädellä ja hallinnoida.

Verotuksen pohjautuva disinformaation torjunta

Kun sosiaalisen median alustatalouden yritykset eivät pysty tai oikeastaan edes halua moderoida levittämäänsä disinformaatiota, kuten useimmat tiedotusvälineet, voisiko näiden yritysten disinformaation levittämistä suitsia haittaverojen avulla, rinnastamalla niiden tuottamaa sisältöä jätteeksi? Jos disinformaatio materiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna voidaan rinnastaa jät-

teeksi, voisivatko valtiot tai ainakin EU:n kaltaiset valtioiden yhteenliittymät alkaa säädellä disinformaatiota jätteenkäsittelyn nojalla?

Yleisesti ottaen jätelainsäädännön tavoitteenä on ehkäistä jätteistä ja jätehuollosta terveydelle aiheutuvaa vaaraa ja haittaa. Tavoitteena on myös vähentää jätteen määrää ja ympäristölle aiheutuvaa haittaa. Suomessa verotuksella on haluttu säädellä sitä, miten paljon yritykset ja julkisorganisaatiot tuottavat jätettä kaatopaikalle. Vero määräytyy jätteen painon perusteella, ja se on sama jätteen laadusta riippumatta.

Jos ajatellaan dis- ja misinformaatiota tuotettuna datana, data voidaan ymmärtää bitteinä ja laskennallisena ”raaka-aineena” (Kitchin 2014). Jätteen näkökulmasta olisi ainakin teoreettisesti mahdollista kehittää disinformaatiolle omansalainen ”jäteverojärjestelmä”. Tietysti monella tavalla kiistanalainen asia on se, mikä osuus sosiaalisten median alustojen tuottamasta datasta on faktat tai tietopohjaista dataa ja mikä osuus siitä voidaan luokitella dis- ja misinformaatioksi. En ota tässä kantaa siihen, mutta oletan, tällainen laskennallinen arvio on mahdollista tehdä. Korostan, että tässä yhteydessä ei tarvitse arvioida disinformaatiota sisällöllisesti tai laadullisesti, samoin kuin verotuksessa jätettä ei tarkastella sisällön vaan painon perusteella. Koska suhtaudumme disinformaatioon puhtaasti datana materiaalisesta ja mitattavasta näkökulmasta, olennaista on sen globaali mittakaava saastuneen informaation tuotantona.

Tällainen disinformaation häittaveron kerääminen sosiaalisen median alustatalouden toimijoilta voisi tarjota demokraattisille liberaaleille valtioille uuden keinon suitsia alustatalouden yritysten disinformaatiotietojen tuotantoa ja kierrätystä. Näi-

den kerättyjen verotulojen avulla olisi mahdollista tarjota pitkäjänteistä rahoitusta disinformaation torjunnassa muun muassa faktantarkastusten kustannusten kattamiseksi. Häittaveron avulla voitaisiin myös tukea sellaista yritystoimintaa, joka haluaa minimoida ”disinformaatiojätteensä”, edistämällä faktapohjaista datan tuotantoa. Perinteisesti tällaista yritystoimintaa ovat harjoittaneet sellaiset mediatilat, jotka ovat noudattaneet toimitustyösääntöjä journalistia ohjeita.

Nähdäkseni sosiaalisen median alustatalouden yrityksiin kohdistuvan uuden häittaverotusjärjestelmän kehittäminen olisi pitkällä tähtäimellä taloudellisesti kannattavampaa kuin sellainen systeemi, joka pyrkii suitsimaan disinformaation levittäjiä oikeudenkäyntien ja sakkorangaistusten avulla. Ensinnäkin disinformaatiokampanjoita levittävät monesti valtiolliset toimijat autoritaarisissa epädemokraattisissa valtioissa, ja niiden saaminen oikeuden eteen näyttää mahdottomalta. Toiseksi lähes yhtä mahdottomalta näyttää se, että alustatalouden yrityksiä vastaan kannattaisi nostaa kanteita disinformaation levittämisen nojalla. Tällainen oikeudellinen taistelu vaatisi valtavasti taloudellisia resursseja, koska vastassa olisivat alustatalouden yritysten palkkaamat lakimiesarmeijat.

Toki paras mahdollinen ratkaisu suitsia sosiaalisen median yritysten disinformaation tuottamisen avulla tekemiä liikevoittoja olisi alustatalouden yrityksiä koskeva tehokas progressiivinen verojärjestelmä ilman porsaanreikiä, poikkeuksia, ilman laillista veronkiertoa ja niin kutsuttua ”off-shoringia”. Valitettavasti oikeudenmukaisen verojärjestelmän ulottaminen koskemaan sosiaalisen median teknojätettä ei näytä kovin realistiselta lähitulevaisuudessa.

KIRJALLISUUUS

- Allcott, Hunt & Gentzkow, Matthew (2017) Social media and fake news in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives* 31 (2), 211–236. doi:10.1257/jep.31.2.211.
- Bennett, W. Lance & Livingston, Steven (2018) The disinformation order: disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication* 33 (2), 122–139.
- Bessi, Alessandro & Coletto, Mauro & Davidescu, George Alexandru & Scala, Antonio & Caldarelli, Guido & Quattrociocchi, Walter (2015) Science vs conspiracy: Collective narratives in the age of misinformation. *PloS One* 10 (2), e0118093. doi:10.1371/journal.pone.0118093.
- Braun, Joshua A & Eklund, Jessica L. (2019) Fake news, real money: ad tech platforms, profit-driven hoaxes, and the business of journalism. *Digital Journalism* 7 (1), 1–21.
- Brown, Etienne (2019) 'Fake news' and conceptual ethics. *Journal of Ethics and Social Philosophy* 16 (2), 144–154.
- Ecker, Ullrich K. H. (2017) Why rebuttals may not work: the psychology of misinformation. *Media Asia* 44 (2), 79–87, DOI: 10.1080/01296612.2017.1384145.
- Euroopan komissio (2018) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Eurooppalainen lähestymistapa disinformaation torjuntaan verkossa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX%3A-52018DC0236>
- Euroopan komissio (2023) Demokratian puolustaminen – Komissio ehdottaa peiteltyä ulkomaisen vaikutustoiminnan selvittämistä. *Lehdistötiedote* 12.12.2023 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_23_6453
- Euroopan parlamentti (2023) Mietintö ulkomaisesta sekaantumisesta kaikkiin Euroopan unionin demokraattisiin prosesseihin ja siihen sisältyvästä disinformaatiosta. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0187_FI.html
- Freelon, Deen & Wells, Chris (2020) Disinformation as political communication. *Political Communication* 37 (2), 145–156. <https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1723755>.
- Freelon, Deen & Lokot, Tetyana (2020) Russian Twitter disinformation campaigns reach across the American political spectrum. *Misinformation Review*, 1 (1). <https://dash.harvard.edu/handle/1/42401973>
- Giansiracusa, Noah (2021) How algorithms create and prevent fake news. Berkeley, CA: Apress.
- Graves, Lucas (2016) Deciding what's true: The rise of political fact-checking in American journalism. New York, NY: Columbia University Press.
- Grinberg, Nir & Joseph, Kenneth & Swire-Thompson, Briony & Lazer, David (2019) Fake news on Twitter during the 2016 U.S. presidential election. *Science* 363, 374–378 DOI:10.1126/science.aau2706
- Hayward, Tim (2021) Conceptualizing disinformation. *Social Epistemology Review and Reply Collective* 10 (7), 10–15. <https://wp.me/p1Bfg0-609>
- Hillebrandt, Maarten (2021) The communicative model of disinformation: A literature note. *Legal Studies Research Paper Series* 65, University of Helsinki, Faculty of Law.
- Howard, Philip N. & Ganesh, Bharath & Liotsiou, Dimitra & Kelly, John & François, Camille (2018) The IRA, Social Media and Political Polarization in the United States, 2012–2018. Project on Computational Propaganda. <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2018/12/The-IRA-Social-Media-and-Political-Polarization.pdf>
- Keller, Franziska B. & Schoch, David & Stier, Sebastian & Yang, JungHwan (2020) Political astroturfing on Twitter: how to coordinate a disinformation campaign. *Political Communication* 37 (2), 256–280.
- Kitchin, Rob (2014) The data revolution: Big data, open data, data infrastructures and their consequences. Sage.
- McKay, Spencer & Tenove, Chris (2021) Disinformation as a threat to deliberative democracy. *Political Research Quarterly* 74 (3), 703–717.
- Mejias, Ulises A. & Couldry, Nick (2019) Datafication. *Internet Policy Review* 8 (4). doi: 10.14763/2019.4.1428
- Messing, Solomon & Westwood, Sean J. (2014) Selective exposure in the age of social media: Endorsements Trump partisan source affiliation when selecting news online. *Communication Research* 41 (8), 1042–1063. <https://doi.org/10.1177/0093650212466406>
- O'Hara, Ian (2022) Automated epistemology: Bots, computational propaganda & information literacy instruction. *The Journal of Academic Librarianship* 48 (4), 102540.
- Oreskes, Naomi & Conway, Erik, M. (2010) Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco Smoke to global warming. London: Bloomsbury Press.
- Pennycook, Gordon & Rand, David G. (2021) The psychology of fake news. *Trends in Cognitive Sciences* 25 (5), 388–402. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.02.007>
- Pielemeier, Jason (2020) Disentangling disinformation: What makes regulating disinformation so difficult? *Utah Law Review* 917, <https://doi.org/10.26054/0DCJBV-FTGJ>
- Phiri, Christopher (2023) Political Disinformation and Freedom of Expression: Demystifying the Net Conundrum. Turun yliopisto, väitöskirja
- Proctor, Robert & Schiebinger, Londa (eds.) (2008) *Agnotology: The making and unmaking of ignorance*. Stanford: Stanford University Press.
- Rogers, Richard (ed.) (2023) *The propagation of misinformation in social media: A cross-platform analysis*. Amsterdam: Amsterdam University Press. doi: 10.5117/9789463720762_ch01.
- Ruiz, Diaz C. (2023) Disinformation on digital media platforms: A market-shaping approach. *New Media & Society* <https://doi.org/10.1177/14619782231188888>

- org/10.1177/14614448231207644
- Sendra, Anna & Torkkola, Sinikka & Parviainen, Jaana (2023) AstraZeneca vaccine controversies in the media: Theorizing about the mediatization of ignorance in the context of the COVID-19 vaccination campaign. *Health Communication* <https://doi.org/10.1080/10410236.2023.2171951>
- Steinmann, Michael (2022) Alienation in a world of data. Toward a materialist interpretation of digital information technologies. *Philosophy and Technology* 35 (4), 1–24 <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00595-3>
- Tellis, Gerard & MacInnis, Deborah & Tirunillai, Seshardi & Zhang, Yanwei (2019) What drives virality (sharing) of online digital content? The critical role of information, emotion, and brand prominence. *Journal of Marketing*, 83 (4), 1–20. <https://doi.org/10.1177/0022242919841034>
- Varma, Rajshree & Verma, Yugandhara, Priya & Vijayvargiya, Prathamesh (2021) A systematic survey on deep learning and machine learning approaches of fake news detection in the pre- and post-COVID-19 pandemic. *International Journal of Intelligent Computing and Cybernetics* 14 (4), 617–646.
- Vehkoo, Johanna (2019) *Valheenpaljastajan käsikirja*. Helsinki: Kosmos.
- Wardle, Claire & Derakhshan, Hossein (2017) *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>

KIRJOITTAJA

Parviainen, Jaana, dos., FT, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto (jaana.parviainen[at]tuni.fi)